

Značajan rad čitaonice u Gornjoj Vručici

U razvoju kulturno-prosvjetnog života na Pelješcu značajnu ulogu odigrale su mjesne čitaonice u Trpnju, Kuni, Potomju i u drugim mjestima. Jedna od tih kulturno-prosvjetnih centara bila je i sada je čitaonica u Gornjoj Vručici.

Napredne ideje koje su se širile u Trpnju koncem prošlog stoljeća u borbi za narodni jezik imale su odjeka na čitavom Pelješcu, u Dalmaciji i na širem području. Čitaonica u Trpnju predstavljala je žarište kulturno-prosvjetnog i zabavnog života, žarište slobodarskih težnji i želja u suprotstavljanju onom što nije u interesu narodnog preobražaja. Ona je okupljala mještane i žarila na okolna sela u kojima je stanovništvo također u srcu gajilo sve što je dobro i plemenito, te poticalo zdrave narodne akcije i odobravalo pravilnu aktivnost u interesu opće narodne stvari.

Gornja Vručica na udaljenosti 3 kilometra od Trpnja stajala je usko povezana sa Trpnjem i njegovim životom. Mještani u Gornjoj Vručici okupljali su se kod pojedinih istaknutih domaćina. Dolazili su na dogovore, na sijela u zimskim danima i na sakupljališta vani u mjestu za lijepih i

ljetnih dana gdje su o svemu pričali i razgovarali. Stvarali su planove, isticali svoje želje, borbenu istupali za pravedno rješavanje narodnih problema, te energično ustajali na obranu svoje nacionalnosti protiv nenarodnih i stranih režima, osobito u drugom svjetskom ratu. Živost koja je dolazila do izražaja u Trpnju odražavala se iz dana u dan i u Gornjoj Vručici. Sve je to imalo odjeka na stavove, životne poglede i svijest kod mlađeg i starijeg stanovništva za stvaranje boljih životnih uvjeta u svojoj sredini, kao i u stvaralačkom radu i učestvovanju u razbuktalom životu narodnih događaja i zbivanja.

Svakidašnja borba za osiguranje najosnovnijih životnih potreba dovodila je ljude i u Gornjoj Vručici, kao i na drugim područjima, do iseljavanja u Sjevernu i Južnu Ameriku i New Zealand da bi pronašli zaradu, osobito za nerodnih godina, za vrijeme poznate austrijske klauzule o vinu na osnovu koje je Italija izvozila vino u zemlje bivše Austro-Ugarske i time konkurirala proizvodnju vina u našim krajevima, te pojave bolesti na vinovoj lozi i slabe cijene njenih proiz-

voda, pod utjecajem iskorišćavajuće trgovačke mreže u kupovini vina, od koje je zavisio uglavnom ekonomski život vinogradarskih krajeva. Ekonomske prilike uslovljavale su život u mjestu, kao i zabavni i kulturni život stanovništva. One su utjecale na način života ljudi i na njihova raspoloženja. Kao što su stanovnici Gornje Vručice u tadašnjim životnim prilikama bili živo zainteresirani za mnoge događaje, te živo učestvovali na unapređivanju svoga mjesta prilagodnim načinom života i oblicima u skladu s narodnim običajima, sve više je kod njih prevladavala želja boljeg i organiziranijeg prosvjetnog rada u interesu širenja znanja i prosvjetnih utjecaja na mlade i starije generacije. Sve više se osjećala potreba za znanjem, za veću povezanost u izmjeni misli i za učestvovanjem u zajedničkom radu na rješavanju onoga što im život donosi. Gorine 1919. otvara se škola u mjestu na veliko zadovoljstvo mještana. Škola radi u kući braće Nika i Mata Jerković. Mještani uviđaju da uslovi za školu ne odgovaraju već da bi trebalo stvoriti povoljniji prostor i uvjete za rad škole i za stan učitelja. Nastala su dogovaranja iz kojih je proizašla akcija prikupljanja sredstava od strane domaćinstava i dobrovoljni radni poduhvati na izgradnji školske zgrade. I počela se graditi školska zgrada. Brzo je napredovala izgradnja i već 1921. godine škola je preselila iz privatne kuće u novu školsku zgradu u kojoj se nalazio stan za učitelja. U prizemlju je uređena dvorana za kulturno-zabavni život, manja prostorija koju je kasnije koristilo Tamburaško društvo. Ljudi su se sada češće sastajali na dogovore i zborove. Imali su školu s kojom su se ponosili. Prva učiteljica otvaranjem škole bila je Savka Vekarić iz Orebiča, a poslije nje: Nivenka Dulčić, Nikica Storelli, Katica Martić, Anita Kosmaj, Nila Hadija, Perica Kolić, Marija Kostić, Lucija Memed i Marija Svilarić koja je radila do 1942. godine kada je škola zatvorena ne otvarajući se prije oslobođenja Pelješca.

U razvitku mjesta škola je odigrala značajnu ulogu, a učitelji povezani s narodom aktivno su učestvovali u njegovom radu i životu doprinosaajući vidan udio na prosvjetnom i kulturnom polju. Vrijeme je prolazilo i mlade generacije koje su završavale osnovno školovanje u mjestu nastavljale su djelo starijih generacija i sve naprednijim pogledima stupali u život stvarajući uvjete boljeg života.

Polet koji je vladao kod ljudi pri početku gradnje školske zgrade zadobijao ih je još više jer su uvidjeli da time stvaraju uslove rada škole i da će u istoj zgradi imati dvoranu i prostorije u koje će slobodno dolaziti, tu se sastajati, dogovarati i zabavljati. Preseljavanjem škole u novu školsku zgradu sve više su rasle želje za sredenijim načinom zbližavanja, prosvjetnog i zabavnog života omladine i starijih ljudi u mjestu. Ta želja ostvarila se otvaranjem čitaonice 1925. godine. Na jednom seoskom skupu izabran je inicijativni odbor u sastavu: Stijepo Šegedin pk. Vlah, Ivo Tomić pk. Jakova, Ante Srkoj pk. Tome i Baldo Šerković pk. Mata. Ovaj odbor imao je zadatak da izvrši sve pripreme radnje i da pronade mogućnosti otvaranja čitaonice. Članovi odbora vrlo predano su radili i uspjeli su, uz podršku ostalih mještana i odbora Hrvatske čitaonice u Trpnju, da ostvare zamisao Vručićana.

Pravila čitaonice su uglavnom slična ili bolje reći rađena su po uzoru pravila Hrvatske čitaonice u Trpnju. Izradio ih je Ante Cibilić iz Trpnja. Članstvo se sastojalo od utemeljitelja i uživaoca. Utemeljitelji i uživaoci plaćali su upisninu u članstvo i članarinu, samo što su utemeljitelji plaćali članarinu tri puta veću nego li uživaoci. Utemeljitelji su imali pravo glasa i mogli su biti birani u upravni i nadzorni odbor, dok uživaoci nijesu imali ta prava. Godišnje skupštine održavale su se redovito svake godine i to 1. januara.

Čitaonica je stalno okupljala mještane koji su je rado posjećivali i zadržavali se u njoj poslije dnevnog napornog rada. Sa čitaonicom su se ponosili i smatrali su je svojom zajedničkom kućom. U njome su nalazili zadovoljstvo i odušak u čitanju, razgovorima i u stvaranju raznih planova. U čitaonicu su redovito stizale novine: »Novo doba« iz Splita, »Novosti« iz Zagreba, »Koprive« iz Zagreba, ilustrirani tjedni list »Svijet« iz Zagreba, »Gospodarski list« iz Zagreba, »Poljodjelski vjesnik« iz Splita, »Pučka prosvjeta« iz Splita, ilustrirani mjesečnik »Jugoslavenska straža« i časopis Vidovićeve škole. Stampa se mnogo čitala i po broju listova svak je mogao da zadovolji svoje želje i da se upozna sa događajima u

svijetu. Postepeno čitaonica postaje centar prosvjetnog i kulturnog života u mjestu i znatno doprinosi zbližavanju ljudi i unapređivanju kulturnog i zabavnog života. Stvara mogućnosti svestranijeg upoznavanja društvenog razvoja i aktivnijeg učestvovanja i djelovanja u procesu stvarnog života. Odbor čitaonice surađuje sa odborima ostalih čitaonica na Pelješcu i postaje član Matice Hrvatske i Jadranske straže, te na taj način proširuje kulturne veze, suradnju i zbližavanje sa kulturnim ustanovama. Uzdržava se od članarine, dobrovoljnih priloga i od prihoda od zabava koje su se češće održavale.

Tokom vremena članstvo sve više doprinosi sadržajnijem radu čitaonice. Na dobrovoljan način otvara se knjižnica i povećava se broj knjiga. Članovi doprinose povećanju knjižnog fonda poklanjanjem svojih i nabavljanjem novih knjiga. Knjižnicom rukovodi odbor. Knjige se izdavaju na čitanje i kolaju od kuće do kuće. Fundus od oko 300 knjiga domaćih i stranih pisaca, koliko je knjižnica brojila 1938. godine, mogao je zadovoljiti interes i volju mladih i starijih ljudi i žena u mjestu. Štampa i knjiga znatno doprinose uzdizanju kulturnog nivoa društvenog života, te postaju i kulturna potreba, za razliku od ranijih godina.

Prema pravilima čitaonice od njenog osnutka omladinci nijesu mogli postati njeni članovi, pa prema tome ni zauzimati vidan utjecaj u kulturno-prosvjetnom životu mjesta. Napredniji omladinci željeli su aktivno raditi u odboru čitaonice, ali kako nijesu mogli biti članovi, nastojali su postići to pravo. Trebalo je dosta nastojanja, pregovora i objašnjavanja da stariji ljudi shvate i uvide da treba mijenjati pravila i da treba omogućiti i omladincima biranje u odbor čitaonice. Na intervenciju mladih stanovnika mjesta uspjelo je mijenjati odredbu u Pravilniku po kojoj član upravnog odbora može biti i jedan od članova obitelji, koji nije član čitaonice, ali je član njegov roditelj. Ova odluka počela se provoditi u 1938. godini u kojoj omladinac Baldo Milović bude biran za predsjednika, a Milan Šerković za potpredsjednika čitaonice. Od te godine veća živost vlada u čitaonici. Svi mještani postali su članovi čitaonice u kojoj se okupljala omladina, mladi i stariji ljudi i žene sela. Omladina je počela aktivno da radi i da provodi akcije. Oduševljenje za unapređenje mjesta sve više raste. Stvaraju se ideje, donose se mnogi planovi i radi se s voljom. Ta aktivnost osobito se razbuktala 1939. godine kada je Gornja Vručica dobila električnu rasvjetu. Električna struja mjesto je preporučila. Za čitaonicu je kupljen odmah radio aparat, koji je omogućio još više okupljanje stanovništva u čitaonicu.

Postojanje Hrvatske čitaonice s novim pravilima u Gornjoj Vručici odobreno je 11. aprila 1940. godine prema propisima o udruživanju, zborovima i dogovorima od 18. IX 1931, sa izmjenama i dopunama od 24. III. 1933.

Sa ovim odobrenim pravilima prestala su važiti ranije donesena pravila koja su bila odobrena odlukom velikog župana dubrovačke oblasti od 6. VII 1926. broj 12003.

Gornja Vručica

U pravilniku Hrvatske čitaonice u Gornjoj Vručici naglašeno je u I dijelu član 1. »Ustanovljuje se društvo pod imenom Hrvatska čitaonica sa sjelom u Vručici Gornjoj općine Trpanj: Svrha mu je:

a) da čitanjem knjiga, novina i časopisa širi prosvjetu i promiče materijalni i moralni napredak pučanstva svoje okoline;

b) da priređuje sastanke, predavanja, čitanje, plesove i druge pristojne zabave;

c) da gaji muziku, te po mogućnosti organizira tamburaški zbor ili njemu sličnu akciju.

U II dijelu — »Družinari, njihova prava i dužnosti«, stoji: »čl. 2. U društvu ima dvije vrste članova: a) redoviti članovi, b) počasni članovi.

Čl. 3. Redoviti članovi plaćaju upisninu dinara 75.— i po dinara 5.— članarinu. Počasne članove imenuje društvena skupština, odlične hrvatske rodoljube koji su svojim radom doprinijeli mnoge zasluge za narod i domovinu.

Čl. 4. Svi članovi društva imaju pravo sa svojim obiteljima pohađati društvene prostorije za čitanje, razgovor i zabavu.

Čl. 5. Svaki društveni član može da vodi sobom u društvene prostorije ugledne i uljudne svoje prijatelje i znance koji su na prolasku, ili za male dane borave u okolici općine Trpanj.

Čl. 6. Svaki član treba da unaprijed bar jedan mjesec dana javi istup iz društva. Svaka obaveza za članove prestaje netom se stalno isele iz okolice općine Trpanj.

U Pravilniku nadalje u III dijelu naznačen je rad uprave, u IV dijelu prava i dužnosti skupštine itd.

Pravilnik je potpisao: predsjednik Baldo Milošević, potpredsjednik Milan Šerković, blagajnik Vicko Tomić i Ivo Bakalić. Čitaonica se nalazila u školskoj zgradi u kojoj se nalazila i dvorana za priredbe i zabavni život mještana. Omladina i stariji ljudi i žene dolazili su u svoje društvene prostorije. Bilo je i veselja jer je bilo dosta omladine. Veselost i živost u mjestu stvaralo je Tamburaško društvo koje je osnovano 1932. godine. Instrumenti su se nabavili dobrovoljnim prilozima mještana i od pomoći iseljenika. Tamburaško društvo imalo je posebnu prostoriju u zgradi škole. Ova zgrada ustvari predstavljala je prosvjetni dom u kojemu se nalazila škola, čitaonica, dvorana za priredbe i zabave, te i za Tamburaško društvo.

Sve je dobro radilo dok nije izbio rat. Talijani su došli na Pelješac 1941. i za vrijeme dok se talijanska vojska nalazila na Pelješcu iz dana u dan sve je više rastao teror i otpor naroda protiv okupatora. U jesen 1942. Talijani su zapalili četiri kuće u selu (kuću Lukovića, Brigovića, Lozića i Srkoja). Svijest koja je vladala kod naroda da samo složnošću, ustajnošću i borbenošću može šireći narodnooslobodilački pokret i borbu, u sklopu narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, izvojevati i osigurati slobodan i bolji život, vodila ga je sigurnim putem naprijed bez obzira na prepreke i stradanja. Ljudi su rado dolazili u čitaonicu, tu se sastajali, razgovarali i interesirali se za razne događaje u svijetu. U teškim i tmurnim danima tu su nalazili odušak kada bi se izjadali i popričali, ili pak saznali kakvu vijest. Talijani zalazeći u selo počeli su zlostavljati ljude i sve više provodi ti nasilje koje je dovelo do zatvaranja čitaonice 1942. godine. Knjižnicu su Talijani spalili za vrijeme druge kaznene ekspedicije na Pelješac, koju je pokrenuo zloglasni general Roki. Pored knjižnice uništen je radio aparat, oko kojega su se do tada okupljali ljudi u čitaonici slušajući razne vijesti i programe. Uništeni su instrumenti Tamburaškog društva. Neki su izgorjeli a neki odneseni. U zgradu se uselila talijanska vojska koja je ostala u mjestu dok je trajala kaznena ekspedicija. U proljeće 1943. u nju je smještena četa Talijana, koji su sjekli šumu i debla odvodili u Italiju. Talijani su često u školsku zgradu zatvarali mještane kao taoce, tu ih mučili i zlostavljali. Bilo je jednom zatvoreno 40 taoaca koje su jednog dana sve vezane za jedan konop sproveli u Janjinu, u zatvor. U januaru 1943. Talijani su strijeljali dvije žene: Milu Lozić i Filu Srkoj koje

su bile stare preko 50 godina, a neposredno pred kapitulaciju Italije strijeljali su omladince: Pera Mastilicu i Anta Lukovića.

Jedinice Narodnooslobodilačke vojske pod rukovodstvom narodnog heroja Iva Mordina-Crnog oslobodile su Pelješac u septembru 1943. godine. U školskoj zgradi otvorena je partizanska bolnica kojom je rukovodio i u njoj radio dr Rudolf Herek, izbjegli Jevrej iz Austrije. Dok se u školskoj zgradi nalazila partizanska bolnica nastava se održavala u kući Iva Jurišića i radila je sve do najezde Nijemaca, tj. od kapitulacije Italije do dolaska Nijemaca. U partizanskoj školi radila je učiteljica Nevenka (nepoznato prezime).

Za vrijeme teških borbi s Nijemcima u jesen 1943. godine svi su stanovnici izbjegli na susjedne otoke i čitavo selo je ostalo bez žitelja. Okupatorska vojska opljačkala je selo. U to vrijeme Nijemci su strijeljali starca Pava Jerkovića. U školskoj zgradi bila je stacionirana njemačka vojska.

Kada su se mještani ponovno povratili u svoje kuće našli su samu pustoš. Kuće su bile bez namještaja, hrane, robe, vina, ulja i bez najpotrebnijeg poljoprivrednog alata.

U toku rata selo je dalo dvanaest svojih stanovnika koji su poginuli u narodnooslobodilačkoj borbi ili su pali kao žrtve fašističkog terora.

Poslije oslobođenja nastalo je osveženje, polet i radni elan u mjestu, kao i širom naše zemlje. Narod se dao na obnovu vinograda i obradivih površina. Uređivale su se kuće i rađao se novi život u mjestu pun sadržine i pogleda na vedriju i bolju budućnost u oslobođenoj domovini, u kojoj su nastale nove revolucionarne društvene promjene. Početkom školske 1944/45. godine otvara se šestogodišnja škola sa 14 učenika. Broj učenika znatno se smanjio u odnosu na 1938/39. školsku godinu kada je u školi bilo 35 učenika (16 m. i 19 ž.). Školu je otvorio u oktobru 1944. godine pomoćni učitelj Frano Trači. Poslije njega radila je pomoćna učiteljica Ana Montana, učitelj Ivo Biskup, te Kate Alamat i Kate Jasprica pomoćne učiteljice. U novim uslovima organizira se nastava. Stvara se življa kulturno-prosvjetna aktivnost, raspoloženje i zabavni život. Djeca, omladina i ostali učestvuju u poslovima i rade na obnovi i razvitku mjesta.

Od 1947. do 1953. godine škola nije radila zbog smanjenog broja djece. Školsku godinu 1953/54. otvara Margarita Plenković, a poslije nje u septembru 1955. dolazi za učitelja Nedjeljko Miloslaović koji radi i danas u školi sa četiri razreda.

Otvaranje sedmogodišnje škole u Trpanju 1951/52. školske godine i osmogodišnje škole 1953/54. školske godine omogućeno je učenicima da poslije šestogodišnje škole nastave obavezno školovanje u neposrednoj blizini mjesta, te da kasnije po želji pođu na školovanje u srednje i stručne škole, ili na naukovanje i izučavanje raznih zanata.

Za vrijeme gradnje ceste 1947. godine u školskoj zgradi smještene su radne brigade koje su radile na tom području. Radnim poduhvatima mjesto se obnavljalo od ratnih posljedica. Obnavljali su se vinogradi, vrtovi, oranice i voćnjaci. Nastali su ljepši i bolji dani. Međutim, mjesto je imalo i nezgoda koje su nastale 9. oktobra 1961. godine kada je prolom oblaka nanio mnoge štete obradivim površinama, vinogradima i maslinjacima. Snažan potres 7. i 11. januara 1962. oštetio je područje makarskog i dubrovačkog kotara. Školska zgrada u Gornjoj Vručici oštećena je, kao i niz kuća u mjestu. Narod na čitavom području strahovao je, jer su se ponavljali manji potresi. Napuštali su se domovi i ljudi su izvjesno vrijeme boravili van kuća.

Budući je stanovništvu nanesena šteta od poplave i potresa, mnoga domaćinstva primala su naknade za nanese štete. Međutim, velik je broj onih mještana koji su se odrekli svoje naknade u izvjesnom smislu i dali je u fond za gradnju nove zgrade za školu i kulturno-prosvjetni život mjesta. Počela se zgrada graditi na zadovoljstvo svih mještana i došla je pod krov i djelomično je u unutrašnjosti uređena, uz pomoć prosvjetnih organa općine, ali još nije u potpunosti dovršena. Narod je dobrovoljno doprinio za izgradnju ove zgrade oko četiri milijuna starih dinara. U zgradi se nalazi čitaonica, dvorana za priredbe i zabave, prostorija za televizij-

ske emisije i posebno prostorija za razne kulturno-prosvjetne svrhe. Iako u mjestu mnogi imaju televizor ipak dolaze u dom da zajedno gledaju televizijske programe, te tu razgovaraju i o svemu raspravljaju i dogovaraju se. Broj posjetilaca kreće se i do pedeset i više. Dolaze stariji ljudi, žene i djeca i malo ih je koji ne posjećuju čitaonicu. Svi mještani su članovi čitaonice. Uplaćuju godišnju članarinu od 36 novih dinara. Čitaonica je uvijek u određeno vrijeme puna života. Tu se čita dnevna i tjedna štampa i djeluje kao centar kulturnog života u mjestu. Tamburaški zbor je dobro radio i osobito stvarao raspoloženje, ali od kada je umro zborovođa, ostao je bez aktivnosti dok se ne razvidi tko će rukovoditi sa zborom.

Iako su mještani dosta doprinijeli svojim sredstvima i mogućnostima, ipak i nadalje žele da unaprijede svoj prosvjetni dom i da stvore uslove boljeg rada i zabavnog života u njemu. Kao važan problem proizlazi kojim sredstvima dovršiti uređenje unutrašnjih prostorija u prosvjetnom domu. Želja je da se osnuje i mjesna knjižnica ili pak da na neki način Općinska biblioteka, ili neka druga knjižnica posudi

knjige čitaonici, za izvjestan vremenski period, na čitanje svojim članovima. Te želje dolaze do izražaja tim više što u Trpnju ne postoji knjižnica i čitaonica, a koju bi trebalo otvoriti i da knjižnica djeluje i da se njome koristi ne samo stanovništvo Trpnja, nego i okolnih mjesta, tj. 219 domaćinstava sa 652 stanovnika u Trpnju, 44 domaćinstva sa 206 stanovnika u Gornjoj Vručici, 41 domaćinstvo sa 185 stanovnika u Donjoj Vručici i stanovništvo šire okolice Trpnja.

Marljive ruke stanovnika Gornje Vručice na ukupno 346 hektara površine obrađuju vinograde koji su se proširili na 37 ha površine (35 ha rodni) sa 340.000 čokota vinove loze (320.000 rodni čokota). Uz vinograde nalazi se 12 ha oranica i vrtova, 29 ha voćnjaka, 72 pašnjaka, 33 ha šume i 163 ha neplodnog zemljišta. Svi rade i žele napredak svoga mjesta. Žele da se poslije rada odmore, kulturno i zabavno razonode.

Zalaganje mještana Gornje Vručice treba podržati i pomoći im u njihovim nastojanjima, kao i sve kulturno-prosvjetne ustanove i društva koja pokazuju volju i žele da stvaraju uslove i unapređuju kulturno-prosvjetne aktivnosti.